

שער הדוכסוסטוס

סימן ח

דין גויל קלף ודוכסוסטוס וכו' כ"ד סעיפים

א. הלכה למשה מסיני שס"ת כותבין (6) על הגויל^א במקום שיער ומזוזה על דוכסוסטוס במקום שיער ותפלין על קלף במקום בשר^ב. כיצד מלאכת עורות אלו לוקחין עור אחר העיבוד כנ"ל וגורדין אותה קצת מצד השיער שתחלק יפה ותהי' יפה לכתיבה וזה הנקרא גויל ובה כותבין מצד השיער. ויש מן העבדנין שחולקין העור לשנים. וחלק שממול השיער הוא דק ונקרא קלף (3) וחלק שממול הבשר הוא עב ממנו קצת ונקרא דוכסוסטוס. ומקום כתיבת ב' עורות אלו הוא בצד שנחלקו זה מזה (סי' כבוד ה' הסתר דבר) והוא בקלף בצד היותר סמוך אל הבשר. ובדוכסוסטוס בצד היותר סמוך אל השיער^ג:

ב. אע"פ שס"ת על הגויל הוא הל"מ^ד. עכ"ז אם כתבה על הקלף כשר ג"כ^ה ואפי' לכתחלה כותבין על הקלף אם אין מוצאין הגויל בקל. לכן בזמנינו זה שאין לנו אומנים בקיאי' בטיב מלאכת הגויל כמו שהיו עושים בימיהם. וקלפים שלנו יותר מיופים מן הגויל וקל ממנו הרבה. לכן עתה נכתבין על הקלף שלנו^ו:

ג. לא נאמר גויל הל"מ אלא למעט דוכסוסטוס שאם כתב עליו ס"ת פסול^ז. אבל מגילה כשירה על דוכסוסטוס אפי' לדעת הרמב"ם^ח:

ד. ורבים חולקין ואומרים שס"ת כשר על דוכסוסטוס ג"כ כמו על קלף. ולא נאמר גויל אלא למצוה מן המובחר^ט:

ה. הא דמכשרינן ס"ת ומזוזה על הקלף. והוא שיהי' כתוב במקום בשר. אבל אם שינה וכתב ס"ת ומזוזה על הקלף במקום שיער פסול^י. וכן לדעת המכשירין בסעי' הקודם דוכסוסטוס לס"ת. והוא שיהי' כתוב במקום שיער. אבל אם

ח. א. רמב"ם. סמ"ג.

ב. גמרא שבת

ומנחות. וירושלמי

בפ"ק דמגילה.

ג. לשון בני יונה.

ד. וגם בב"ב משמע

שס"ת שכתבה

משרע"ה היתה על

הגויל. וכ"כ התרגום

יונתן פ' וילך.

ה. רמב"ם.

ו. תשרי מהר"י מינץ.

ז. רמ"א. לבוש. בני

יונה.

ח. רמב"ם. לבוש.

ט. נחלת אריאל. בני

יונה. מצות השם וכ"כ

הב"ח וז"ל והכי

נקטינן לחומרא שכ"נ

ג"כ דעת הרב אלפס

ע"ש. והגר"א כתב

שדעת המחבר ג"כ

כן. וכ"פ בקס"ה ובית

אהרן. ובתשו'

תשב"ץ ח"א סי'

קמ"ט חשש ג"כ

לדעת הרמב"ם

לפסול.

ח. רדב"ז ח"ב

בלשונות הרמב"ם סי'

קנ"ה.

ט. סה"ת. סמ"ג.

רא"ש טור. ר"ן.

מרדכי. ר"ן. ש"ג

בשם ר"ח. והגמיי

וב"ח כתבו דכן פסקו

כל רבוותא. וכ"ז יד

שאו'.

י. ש"ע. וכ"כ בב"י

דכ"מ ממס"ס וכ"נ

דעת הרמב"ם וסמ"ג

ע"ש בב"י. והביאו

בל"ח. וכ"מ מר"י.

וכ"ז הד"מ ביו"ד

ונחלת אריאל.

שינה וכתב ס"ת על דוכסוסטוס במקום בשר פסול. וה"ה
במזוזה"א:

(אמר המגיה. במבוא הבאנו דעת החת"ס בתשובות ולפי
הבנת הבאה"ל בדבריו מבואר שבדוכסוסטוס אם החליקו במקום
בשר וראוי לכתובה יש לזה דין קלף, והוא להיפך ממש"כ
בחידושיו שבת ע"ט ע"ב ד"ה קלף במקום בשר, ועיין בביאור
לקי"ס אות כ"א שהארכנו בביאור הסוגיא לפי ספר משנת ר"ע,
וספר לשון הזהב, ומכולם מוכרח שהם ב' הלכות, לא כמו שפי'
החת"ס בתשובות. ומסתימת הפוסקים שדנו אם יש לפסול ס"ת
שכתב על דוכסוסטוס במקום בשר, והמתירים לא התירו מדין
קלף רק שס"ל שאינו לעיכובא מוכח לא כהחת"ס בתשובות
שאם החליק הדוכסוסטוס במקום בשר יש לזה דין קלף. וכבר
תמחו עליו הגה"ק והיגל יעקב והתורת חיים ועיין באריכות
במבוא לשער הדוכסוסטוס).

ו. ויש חולקין ואומרים דאם שינה בזה ובזה וכתב בקלף בצד
שיער ובדוכסוסטוס בצד בשר. כשר בס"ת ובמזוזה"ב:

ז. ולהלכה הכי נקטינן לכתחלה דאין לקרות בה כשיש ס"ת
אחרת כשירה. אבל אם אין שם ס"ת אחרת רק זו שנכתבה
על צד השיער בקלף או ע"צ הבשר בדוכסוסטוס. קורין בה
בצבור ומברכין עליה. דלא גרע מחומשין"ג:

ח. י"א דבגויל במקום בשר אין להקל כלל לכ"ע"י. וי"א דה"ה
גויל במקום בשר להמכשירין שבס"ו כמו דוכסוסטוס במקום
בשר"ט:

ט. י"א דקלפים שלנו דין גויל ודוכסוסטוס יש להם וכותבין
עליהם ס"ת ומזוזות לכתחלה לצד שיער. ולפי' קלפים
שלנו פסולין לתפלין. שתפלין פסול על דוכסוסטוס לכ"ע"ט:

י. אמנם כל הפוסקים הנ"ל חולקין על היש אומרים. ואומרים
כר"ת דקלפים שלנו שגוררין הרבה לצד הבשר דין קלף יש
לו, פי' הב"ח מפני שדרך האומנים לגרר העור מבפנים הרבה
עד שגוררין וכלין כל הדוכסוסטוס ולא נשאר רק הקלף לבד"י
וכותבין עליהם לכתחלה סתו"מ לצד בשר"ח:

(יא) תשרי גבעת פנחס
סי' נ"ו.

(יב) סה"ת. רא"ש.
טור. מרדכי.

ובביאורי מהרש"ל
שעל הסמ"ג פירש גם
דעת הסמ"ג כן. דלא
כהב"י בדעת הסמ"ג
בסעי' הקודם. (אמר
המגיה עיין מה
שהארכנו בזה
וביארנו דעת
מהרש"ל ולא כמו
שהבין שסמ"ג ג"כ
מתיר).

(יג) ב"ח ביר"ד. הביאו
ג"כ בא"ר סי' ל"ב
ס"ק י"ד ובבני יונה
נראה שמסכימים
לדעתו.

(יד) ביאורי מהרש"ל
שעל הסמ"ג. ויד
הקטנה דכ"מ
מהפוסקים.

(טו) בני יונה. ופמ"ג
במשכנות דכ"מ
מלבוש יו"ד סי' ער"א
ס"ג.

(טז) תוס'. רא"ש.
סמ"ג. מרדכי. רי"ז.
הגמיו"ב. ב"ש בשם יש
אומרים.

(יז) ב"ח. בני יונה.

(יח) תוס' רא"ש סמ"ג
מרדכי רי"ז ב"י ד"מ
ב"ח בני"י. והגמיו'
סיים פוק חזי מאי
עמא דבר. ולישייליה
לספרא עכ"ל.

(אמר המגיה. במבוא הארכנו די"ל שהעור האמצעי מחולק לב' וצריך להוריד גם מהעור האמצעי חלק הדוכסוסטוס והבאנו דעת הנשמת אדם והגה"ק והמאיל המלאים בספר התרומה שציקר הקלף הוא הקליפה העליונה (הליצה) וצריך להשגיח שישאיר מקליפה זו על כל הקלף. ועיין באריכות בביאור הקי"ס אות כ"א ואות כ"ד שביארנו דין זה והנפק"מ להלכה).

י"א. ואם שינה וכתב על קלפים שלנו סתו"מ במקום שיער פסול לדעת הפוסלין בקלף שלהם בסעיף ה"ט מיהו יש מקילין בזה בס"ת ומזוזות². ולהלכה כשר בדיעבד³ ויש מכשירין רק בשעת הדחק גדול⁴:

י"ב. אך אם כתב תפילין על קלפים שלנו במקום שיער: פסול לכ"ע⁵ והעטרת וקנים. ונכדו בעל בית אהרן העתיקו באחרונה ויש מי שמכשיר⁶ ולא עשו שפיר בזה⁷:

י"ג. ראוי להזהיר לסופרים כותבי תפילין שיגררו הרבה מאד לצד הבשר עד שהנשאר יה' דק יותר מחלק הנגרר שאז שם קלף עליו⁸ זה הכלל יקלף תחלה הרבה יותר לצד הבשר ממה שיגרור אותה מבחוץ לצד שיער. ואם שליל הוא א"צ לקלפו מבחוץ לצד השיער מחמת דקיתו. וזה קלף גמור. לאפוקי מכמה מומחין שגוררין הקלפים לצד השיער הרבה יותר ממה שגוררין מבפנים ואותן הקלפים פסולין לתפילין. כי ירד עליו שם דוכסוסטוס. לכן יזהר לעשות כנ"ל⁹:

י"ד. ואז יסמן העור לידע איזה צד של בשר כדי שלא יטעה ויפסול אם כתבו לצד שיער. ואז יחליק הקלף עם פימ"ס כדי שלא ימצא הקולמוס שום עיכוב¹⁰ ויש מי שכתב. שמעתי סי' לידע מקום שיער. כשמלחחין הקלף נתכוין למקום הבשר, וכן כשחותכין רצועה קטן ותלוי בה ומלחלח אותה נוטה למקום בשר¹¹. ובמחכ"ת נעלם מהם באותו שעה שכבר כ"כ סי' זה אות באות. בלבוש אהע"ז סי' קנ"ד סעי' כ"ה. ובסדר הגט ראשון של הרב ר' מיכל סעי' ד'. ואינו דומה שמיעה לראיה:

טו. ומ"מ נראה דאין לפסול תפילין ישנים מחמת סימן זה. דמוקימין לסופר בחזקת כשרות. וסמכינן נמי על המרדכי¹² כל שלא ידעין ודאי שנכתב במקום שיער¹³:

(ט) א"ו. וכן עשה ר"ת מעשה. הביאו בד"מ.

(כ) סה"ת. רא"ש. טור. מרדכי. שבס"ד. וי"א שבס"ט.

(כא) פמ"ג במשבצות סי' ל"ב סק"ג בדעת הרמ"א ביו"ד.

(כב) יד הקטנה בדעת רמ"א. וכו"פ הב"ח להכשיר בדיעבד כשאין ס"ת אחרת. הביאו ג"כ בא"ר. וכו"מ דעת הבני יונה.

(כג) ב"ש. ב"ח. א"ר. פמ"ג. מגן גבורים שכ"ד כל הפוסקים וכו"מ דעת המחבר בא"ח. וקס"ה. וביאור מרדכי. ומשכנות יעקב. דלא כדיעה א' במרדכי. ור"א מנין בספר יראים מצוה ט"ז דמכשירי גם בתפילין. שהיא דינה דחזיה כמ"ש בב"י.

(כד) כוונתם לדיעה זו שבמרדכי שהביאה בב"י. והספר יראים לא ראו.

(כה) ואפשר כוונתם כמ"ש הא"ר בסעי' ט"ז.

(כו) משכנות יעקב סי' מ"א.

(כז) ב"ש בשם מהר"א מד"ה.

(כח) ב"ש הנ"ל.

(כט) א"ר ומחצית השקל.

(ל) הנ"ל בס' י"ב.

(לא) א"ר סי' י"ז. הביאו ג"כ המחצית השקל ואפשר זה ג"כ כוונת העטרת וקנים ובית אהרן שבסעי' י"ב שהעתיקו דעת המרדכי שמכשיר.

טז. וצריך להשגיח ולגרור היטב שלא ישאר על הקלף קודם שיכתוב עליו שום קרום וקליפה דקה במקום הכתיבה. דזה הוי דוכסוסטוס^ל וס' לידע שנגרר כל הדוכסוסטוס. כל מקום שנמצא בקלף ניכר לכל שהוא חלק. ושאר קלף אינו חלק כ"כ. ואותו מקום החלק יכול לקלוף ולהפריש במחט או בסכין אפי' קליפה כחוט השערה זה נקרא דוכסוסטוס^ל ויש מי שהוסיף עוד ששמע שיש מראה לדוכסוסטוס מראה ירוק הנקרא גע'ל^י:

יז. ולא מבעיא בתפילין שאסור לכתוב על דוכסוסטוס. אלא אפי' מזוזה שמצותו בדוכסוסטוס. אפ"ה צריך שלא ישאר על הקלף שום קרום דק. דזה בדוכסוסטוס צריך לכתוב לצד שיער ואם כותב על אותו קרום הרי כותב על הדוכסוסטוס לצד בשר^(א) ל^י:

יח. ואפי' בדיעבד יש מי שפוסל אם נמצא תפילין שנכתבו אפי' קוצו של יר"ד על דוכסוסטוס זהל^י. אך בס"ת ומזוזה כשר^(ה) ויש פוסלין אפי' מזוזה בדיעבד^ל:

יט. ויש מי שהוסיף עוד דאם נשאר חתיכות דוכסוסטוס בענין שמחצית מתיבות או מאותיות על הקלף ומקצתו על הדוכסוסטוס. אפי' במזוזה פסול בדיעבד משום שנחלקו האותיות ועתיד לקלוף בזמן^ט:

כ. אך רבים חולקים ע"ז ואומרים דאין חשש במעט שנשאר לפסול מחמת זה דאותו מעט שנשאר ודאי בטל במיעוטו אגב הקלף ביטול עולמית. ובזה האיר ה' את עיני ללמד זכות על התפילין הללו (אמר המגיה. עיין שע"צ. והמתירים שהביא לא כולם התירו מסיבא אחת. ואפילו הנשמת אדם והחת"ס הם ב' דעות. ועיין במבוא נפק"מ להלכה אם החליק העור ונשאר מקליפת הדוכסוסטוס לחת"ס כשר מדין קלף ולנשמת אדם פסול. ולגבעת פנחס יש להתיר מדין ביטול ודו"ק הייטב).^(ב) ועוד דהסימנים הנ"ל לאו דאורייתא ולא מר בר רב אשי חתים עליהו ואין לנו לחדש סימנים לפסול מחמת זה כתבי קודש ולהביאן לידי גניזה בלי ראייה ברורה^{מא}:

כא. וכן שמעתי וראיתי סופרים מומחים יראים ושלמים שאינן פוסלין אך אם יש לחוש שהסופר לא גרר כלל והניח

(לב) מחצית השקל. קס"ה ב"א.

(לג) נחלת אריאל. נסיעה של שמחה. קס"ה. ב"א. והרב הגדול מהר"דניאל שהביא בחיי אדם (לד) בית אהרן הנ"ל.

(לה) מחצית השקל. ותשרי גבעת פנחס סי' נ"ו. וספר בגדי הקדש שעל פרקי אבות. בהקדמה.

(לו) הרב הגדול מהר"דניאל. בעל חמודי דניאל. והרב הגדול המפורסם מהר"דניאל איזיק ז"ל אב"ד דק"ק האמליא. וכן נוהגין קצת סופרים כמ"ש בחש"י גבעת פנחס הנ"ל.

(לז) ספר סת"מ ה' מזוזה וה' ס"ת סי' פ"ו ותשרי טוב טעם ודעת סי' ב' ומהדורא ה' סי' רמ"ח וספר עפר יצחק ובני יונה כתב ודס"ת אפשר יש להכשיר בזה.

(לח) ספר בגדי קדש הנ"ל בשם הרב הגאון אב"ד דק"ק בראד והרב הגאון אב"ד דק"ק לכוב.

(לט) בית אהרן.

(מ) תשרי גבעת פנחס סי' נ"ו. ותשרי חתם סופר חת"ס סי' ג'. ותשובה כ"י מחכם אחד. וכ"ז חיי אדם.

(מא) הרב הגאון הקדוש המפורסם כקש"ת מהר"דניאל זצ"ל מסמילא. והרב הגאון המפורסם מהר"דניאל אב"ד דק"ק ראוונברג ודאדס.

הרבה קרומים דקים מחמת קלות או חסרון ידיעה או מחמת חלישת כת. בודאי ראוי ונכון לחוש לספק דאורייתא. אמנם תפילין הנמצאים באיזה קרום דק ונשאל לסופר שיודע דין ותפילין על הקלף ומטעם זה צריך לגרור. סמכינן אחזקה דרוב מצוין אצל עיבוד מומחין הן ומסתמא גרר יפה^{מב}:

כב. מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף או דוכסוסטוס יש מי שמכשיר בדיעבד^{מג}. אך כל הפוסקים חולקים ופוסלים אפי' בדיעבד^{מז} אבל מגילה כשירה אפי' לדיעה אחרונה^{מח}. והטעם דפסול י"א משום דבעי' זה אלי ואנוהו. וזה אין נוי לס"ת^{מט} ויש מי שכתב דהוי כמנומר ופסול^{מז}. וי"א משום דנראה כשני ספרים^{מח}:

כג. אבל חציו גויל וחציו צבאים^{מט} אע"פ שאינו מצוה מן המוכחר. כשר^י. יש מי שכתב לכאורה נראה דוקא הרבה מגויל והרבה מקלף. אבל לעשות מטלית א' או ב' אין קפידא^{נא} אך יש מי שכתב כבר להלכה נראה לפסול אע"פ שהוא במקום מועט דכיון שאם היתה כל היריעה מקלף או דוכסוסטוס ושאר כל הס"ת מגויל היה פסול. אני אומר דה"ה במקצתה ואפי' במקום תיבה א' דמאן פלג לך ולא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין^{נב}:

כד. אבל אין איסור לתקן מבחוץ במטלית של קלף על ס"ת של גויל דלא יקרא מנומר בעבור זה^{נג}. ולפי דעת התשב"ץ הנ"ל. צ"ל דכוונת הרמ"א ולבוש רק על תיקון קרע הבא בתוך ב' שיטין או בתוך ג"ש שכתב הרמ"א בסי' ר"פ דנהגו לדבק עליו מטלית מבחוץ ע"ש. אבל מדברי מהרמ"פ שהעתיקתי דלא יקרא מנומר. משמע אפי' תיקון מטלית דצריך לכתוב עליו ג"כ אין איסור. דלא יקרא מנומר בעבור תיבה א' או אפשר יותר. והיינו כסברת חמודי דניאל הנ"ל. וכן משמע יותר מדברי מהר"מ פאדווא בסוף התשובה שכתב דהמטלית יש לו מעלה יותר מהגליון ס"ת. דהמטלית הוא גוף הספר ע"ש. שוב ראיתי בתשובת שבות יעקב ח"ב סי' פח שכתב ג"כ דמתשו' מהרמ"פ הנ"ל ומהרמ"א משמע אפי' צריך לכתוב על המטלית דלא נקרא בשביל דבר מועט כזה מנומר. ואפי' איזה תיבות ואפי' שורה א'

(מב) חיי אדם וחחם סופר.

(מג) נ"י.

(מז) רמב"ם. טור.

ש"ע. לבוש. בני

יונה. ותשו' תשב"ץ

ח"א סי' קמ"ט כתב

שכ"ד הר"ף. וקס"ה.

ובית אהרן.

(מה) רדב"ז ח"ב

הנ"ל.

(מו) נ"י. לבוש. תשו'

שבוי' בני יונה.

ביאור מרדכי. ולא (י)

כנחלת אריאל שכתב

דלפי טעם זה כשר

בדיעבד.

(מז) תשו' דרכי נועם

חיד"ד סי' א'. וכ"נ

מתשוב' מהר"מ

פאדוואה שאעתיק

בסעי' כ"ד.

(מח) פרישה ט"ז.

קס"ה.

(מט) פ' עור צבי ושאר

חיה.

(נ) ירושלמי.

(נא) חמודי דניאל

ופת"ש.

(נב) תשו' (י) תשב"ץ

ח"א סי' קמ"ט

העתיקו ג"כ בחידושי

רע"א להלכה וכ"מ

מדברי בית אהרן.

(נג) תשו' מהר"מ

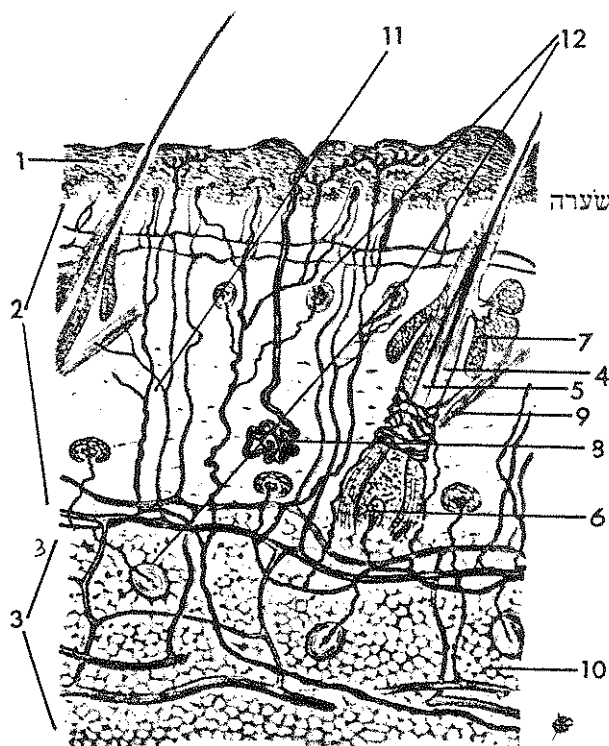
פאדוואה סי' פ"ד.

רמ"א ד"מ. לבוש סי'

ר"צ.

או ב' ע"ש. אף שדעת הרמב"ם נראה להדיא דפוסל אפי' מקצתו כל שאינו כולו על הגויל או על קלף מ"מ נ"ל פשוט דוקא יריעה שלימה ע"ש:

העור

1. עילית העור — אפידרמיס
2. עור — דרמיס
3. תת עור
4. נרתיק חיצוני של שורש השערה
5. שורש השערה
6. פטמת השערה
7. בלוטת חלב
8. בלוטת זיעה
9. שריר זוקף השערה
10. שומן בתת עור
11. כלי דם
12. עצבים

אטלס אנטומי של גוף האדם
ש. דירשפלד — ד"ר מ. הרפז
הוצאת ספרים יבנה ת"א

ביאור בעור — עיין בסיכומים עם צילומי המחשה עמודים רכ"ה-ר"ל.